

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ПОЧАТКОВИХ ШКОЛАХ ЧЕРНІГІВЩИНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ–ПОЧАТОК ХХ СТ.)

У статті на основі архівних матеріалів висвітлюються особливості трудового виховання учнів у початкових школах Чернігівської губернії.

Ключові слова: *трудове виховання, трудова підготовка, трудове навчання.*

У сучасних умовах реформування освіти особливо великого значення набуває розробка теоретичних і практичних аспектів проблеми трудового виховання підростаючого покоління. Одним із шляхів її вирішення є звернення до трудового досвіду минулого, його критичне осмислення й використання для оновлення системи трудової підготовки молоді. У зазначеному контексті виявлення регіональних традицій трудового виховання є актуальним для сьогодення, оскільки вони концентрують у собі цінний досвід багатьох поколінь і є дієвим засобом залучення школярів до духовної та матеріальної культури українського народу.

Аналіз історико-педагогічної літератури свідчить про те, що проблема трудового виховання завжди займала значне місце у вітчизняній педагогіці. У дорядянський період питання трудової підготовки молоді вивчалися та аналізувалися у працях І. Анопова, М. Пісковського, В. Сабаніна, В. Фармаковського, К. Цируля, К. Янжул та ін. У радянський період історію трудового виховання досліджували С. Батишев, В. Борисенко, І. Бугаєвич, М. Котряхов, М. Кузьмін, М. Пузанов. У пострадянський період цю проблему вивчали А. Вихрущ, В. Дідух, М. Карелін, Г. Ковальчук, М. Котряхов, О. Лихолат, С. Мазуренко, В. Рак, Л. Семеновська, В. Сидоренко, у працях яких розкриваються загальні підходи до висвітлення історії трудового виховання.

Метою даної статті є виявлення особливостей трудового виховання учнів у початкових школах Чернігівщини (друга пол. ХІХ – поч. ХХ ст.).

Теоретичний аналіз архівних документів і наукової літератури дозволяє

стверджувати, що завдяки активній позиції губерньського та повітових земств протягом досліджуваного періоду в загальноосвітніх закладах Чернігівської губернії (початкових, середніх, навчально-виховних інституціях для сиріт) була створена система трудового виховання учнів, яка мала свої специфічні особливості у кожній з виділених ланок.

У навчально-виховний процес початкових шкіл (земських, міністерських, церковнопарафіяльних) трудове навчання впроваджувалося шляхом відкриття при них ремісничих відділень, введення уроків ручної праці, вивчення рукоділля, викладання окремих сільськогосподарських дисциплін (садівництва, городництва, бджільництва, шовківництва).

Ремісничі класи та відділення почали відкриватися при народних школах Чернігівської губернії з кінця 70-х рр. XIX ст., (перший ремісничий клас був відкритий у 1867 р. при Чернігівському будинку для сиріт) [1, с. 112]. Вони призначалися для навчання учнів різним видам ремесел і формування у них елементарних професійних умінь та навичок; виховання важливих моральних якостей – працелюбства, відповідальності, старанності, акуратності. Найстабільнішими із них, які діяли понад 30 років, були ремісничі відділення: при Стародубському єврейському училищі, Сваромській міністерській школі (Остерський повіт), Вертіївському міністерському училищі (Ніжинський повіт).

Як правило, в усіх ремісничих відділеннях був трирічний термін навчання, впродовж якого учні оволодівали найпоширенішими в Чернігівській губернії ремеслами: столярним, столярно-токарним, слюсарно-ковальським, палітурним; крім них, у деяких початкових школах вивчалися: лозоплетіння, шевське, кравецьке, швацьке, ткацьке ремесла. Трудова підготовка учнів здійснювалася у ремісничих відділеннях Чернігівщини двома основними способами: шляхом виконання виробів на замовлення і у процесі виготовлення предметів на продаж. Вибір названих способів був зумовлений тим, що ремісничі класи, які існували при початкових школах, повинні були самостійно покривати частину бюджетних коштів з тим, щоб частково окупити витрати на матеріали, інструменти та навчання учнів. Так, наприклад, у Березенському

слюсарно-ковальському відділенні, розміщеному при парафіяльному училищі, учні „протягом року займалися ремонтом сільськогосподарських знарядь, замків, велосипедів, швейних машин та ін., а також виготовленням ліжок, сокир, замків і різноманітних слюсарно-ковальських інструментів” [2, с. 9].

Зміст трудового навчання хлопчиків у церковнопарафіяльних училищах був більш обмежений у порівнянні із земськими та міністерськими школами, і охоплював столярно-токарне (Сухинська однокласна школа Козелецького повіту, Тур'янська однокласна Городнянського повіту, Жуклянська другокласна Сосницького повіту) і палітурне ремесла (другокласні школи: Воронезька Глухівського повіту та Новобобровицька Городнянського повіту, однокласні: Перетинська та Батуровська Суразького повіту).

Зміст трудової підготовки учнів на уроках ручної праці – нового навчального предмета, що мав на меті реалізацію суто педагогічних цілей – становили: столярна та слюсарна справа за системою К. Цируля (двокласне міське училище при Глухівському учительському інституті), палітурна справа, столярне ремесло (зразкові училища при Суразькій і Чернігівській учительських семінаріях), ліплення, роботи з папером (училища Городнянського повіту). Основною методичною перевагою у проведенні занять з ручної праці була наявність дидактично обґрунтованих навчальних програм, що передбачали строгу послідовність у виконанні трудових операцій.

Трудове навчання дівчат в силу специфічного статусу жінки як майбутньої дружини, матері, домашньої господині мало свої особливості і здійснювалося у початкових школах у формі уроків рукоділля, домоведення і деяких сільськогосподарських робіт. Домінуюче місце у трудовій підготовці дівчат займало рукоділля. Перші рукодільні заняття у початкових школах Чернігівської губернії почали проводитися у 1865 р. (Чернігівське училище св. Варвари, Новгород-Сіверське повітове училище, Глухівське початкове жіноче училище). Вони мали необов'язковий характер і проводилися спочатку без спеціально розроблених програм учительками загальноосвітніх предметів або ж особами, які мали спеціальну підготовку. В кінці XIX ст. – на початку XX ст. у

зв'язку із виходом програм з рукоділля (1896 р., 1909 р.) викладання цього предмета набуло систематичного характеру і охоплювало наступні розділи: крій та шиття, в'язання, вишивання. У церковнопарафіяльних школах, крім цих традиційних розділів, поширеним видом трудової підготовки дівчат було виготовлення штучних квітів (Полошківська школа Глухівського повіту, Соборно-Успенська міська Новгород-Сіверського повіту, Свято-Феодосівська Суразького повіту, Воздвиженська Чернігівського повіту та ін.). У 1904–1905 н. р., виготовлення штучних квітів вивчалось, як один із тематичних розділів затвердженої Синодом програми, у 53 церковнопарафіяльних школах Чернігівської губернії. Зміст трудової підготовки дівчат у цих школах був тісно пов'язаний із потребами найближчого храму та включав благодійний аспект: прибирання та прикрашання церкви перед великими святами, вишивання рушників, ремонт священницького одягу. Крім того, широко практикувалося виготовлення одягу для бідних, хворих і поранених воїнів, пошиття білизни для армії і лазаретів (три міські Глухівські школи, Дубовицька, Полошківська, Кучеровська, школа грамоти Гамаліївського монастиря та ін.) [3, с. 197]. На кінець досліджуваного періоду (1916 р.) рукодільні класи були введені: у 36 земських та міністерських початкових училищах (3799 учениць), 21 вищому початковому училищі (984 учениці), 38 церковнопарафіяльних школах.

Таким чином, трудова підготовка учнів у початкових школах Чернігівщини (друга половина XIX – початок XX ст.) характеризувалася різноманітним змістовим наповненням, мала не обов'язковий характер, здійснювалася диференційованим шляхом (за віком і статтю), була максимально наближеною до регіональних потреб і спрямовувалась на формування у школярів практичних умінь та навичок і виховання важливих моральних якостей.

Використані джерела

1. Земский сборник Черниговской губернии. – 1904. – № 9–10. – С. 107–121.
2. Черниговская земская неделя. – 1902. – № 18. – С. 9.
3. Журналы Глуховского уездного земского собрания очередных заседаний 1915 г. – Глухов, 1916. – С. 195–199.

Ogienko D.

ORGANIZATION-METHODICAL BASES OF LABOUR EDUCATION OF
THE PUPILS' IN PRIMARY SCHOOLS CHERNIHIV PROVINCE
(OF THE XIX CENTURY – THE BEGINNING OF THE XX CENTURY)

The article focuses on the peculiarities of feature of labour education in primary schools Chernihiv province.

Key words: *labour training, labour education, needlework, Chernihiv province.*